

Лекція 7. ІМПУЛЬСНІ ПРИСТРОЇ

7.1. Загальні відомості про імпульсні пристрої. Параметри імпульсів

7.2. Електронні ключі та найпростіші схеми формування імпульсів

7.3. Мультивібратори

7.3.1. Загальні відомості

7.3.2. Мультивібратор з колекторно-базовими зв'язками в автоколебальному режимі

7.3.3. Мультивібратор на ОП

7.3.4. Одновібратор з колекторно-базовими зв'язками

7.3.5. Одновібратор на ОП

7.4. Блокінг-генератори

7.1. Загальні відомості про імпульсні пристрої. Параметри імпульсів

Імпульсними називають пристрої, що працюють не безперервно, а в переривчастому режимі, коли короткочасна дія сигналу чередується з паузою, тривалість якої сумірна з тривалістю перехідних процесів (якщо тривалість несумірно більша, то процес вважається таким, що встановився).

Використання імпульсних режимів роботи має ряд переваг порівняно з неперервними режимами, а саме:

1) у імпульсному режимі можна отримати досить значну потужність в імпульсі за незначної середньої потужності, а оскільки габарити електронних пристроїв визначаються, головним чином, середньою потужністю, то імпульсні пристрої мають менші габарити, ніж пристрої, що працюють у безперервному режимі;

2) імпульсні пристрої майже не зазнають впливу такого дестабілізуючого фактору як зміни температури навколишнього середовища, бо працюють у ключовому режимі: увімкнено-вимкнено;

3) імпульсні пристрої мають значну швидкодію та високу завадостійкість;

4) імпульсні пристрої, навіть найскладніші (наприклад, обчислювальні машини) будуються з простих однотипних елементів, що дозволяє широко використовувати інтегральну технологію, забезпечуючи підвищену надійність і невеликі габарити;

5) застосування імпульсних (цифрових) методів у вимірювальній техніці дозволило суттєво підвищити точність вимірів та зручність роботи з вимірювальними приладами.

Імпульсні пристрої широко використовують при побудові систем керування та регулювання для:

1) формування імпульсів необхідної форми, тривалості і полярності із синусоїдних коливань та імпульсів іншої форми;

2) генерування імпульсів із заданими параметрами;

3) керування імпульсами, пов'язаного з визначенням їх часового положення (затримка, синхронізація, рахунок, розподіл та ін.).

Отже, імпульс – це короткочасна зміна напруги (струму) в електричному колі від нуля до деякого значення, тривалість якої сумірна або менша за тривалість перехідних процесів у цьому колі.

За геометричною формою (рис. 7.1.) імпульси бувають прямокутні, трапецевидні, дзвоноподібні (як у підсилювача синусоїдних коливань у режимі класу B), експоненційні

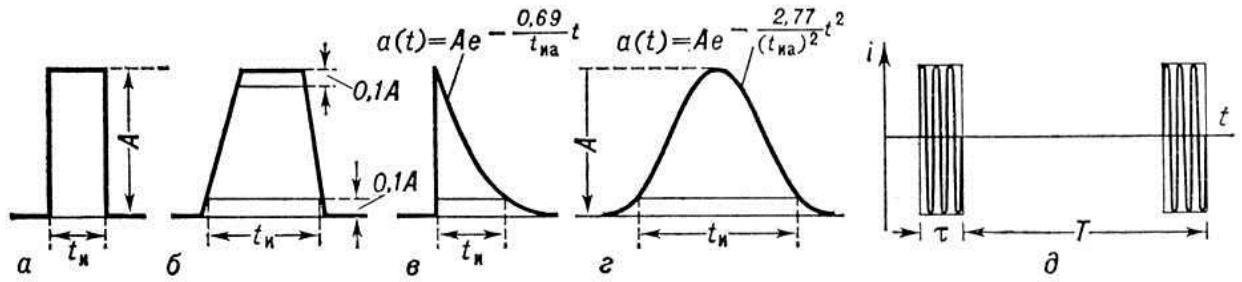

Рис. 7.1 – Імпульси різної форми: а) прямокутної; б) трапецевидної; в) експоненціальної; г) дзвоноподібної; д) радіоімпульси.

Розрізняють відеоімпульси та радіоімпульси.

Відеоімпульс – це імпульс у колі постійного струму. Відео-імпульси можуть бути позитивні, негативні або різнополярні.

Радіоімпульс являє собою короткочасний пакет високочастотних коливань, обвідна якого має форму відео імпульсу (рис.7.1, д).

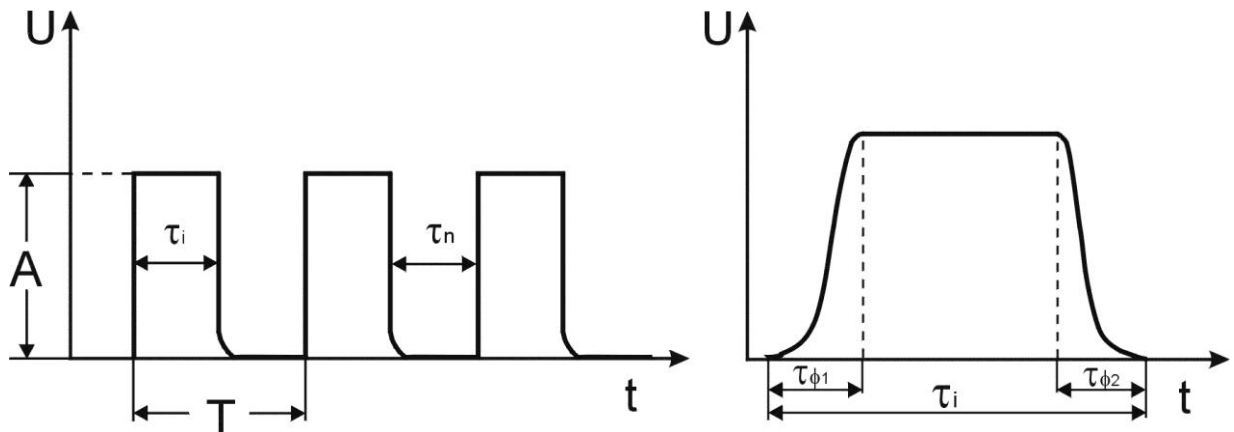

Рис. 7.2 – Основні параметри імпульсів

Параметри послідовності імпульсів розглянемо на прикладі прямокутних імпульсів з рис. 7.2. Це:

T – період надходження імпульсів;

$f = T^{-1}$ – частота повторення;

t_i – тривалість імпульсу;

U_i – амплітуда імпульсу;

t – тривалість паузи;

$$Q = \frac{T}{t_i} \text{ - щільність імпульсів} \quad (7.1)$$

(величина, зворотна до Q , називається коефіцієнтом заповнення);

$$U_{cp} = \frac{1}{T} \int_0^{t_i} U_i dt = \frac{U_i}{Q} \text{ - середнє значення напруги;} \quad (7.2)$$

$$U_{ef} = \sqrt{\frac{1}{T} \int_0^{t_i} U_i^2 dt} = \frac{U_i}{\sqrt{Q}} \text{ - ефективне (діюче) значення напруги;} \quad (7.3)$$

$$P_{cp} = \frac{P_i}{tQ} \quad - \quad \text{середня потужність} \quad (7.4)$$

(при цьому потужність джерела живлення імпульсного пристрою повинна бути не меншою за P_{cp} ; тоді, накопичуючи енергію під час паузи, можна в імпульсі видавати потужність P_i у Q разів більшу за P_{cp} . За таким принципом працюють фотоспалах, крапкова зварка і подібні пристрої).

На рис. 7.3 зображено класичну форму реального прямокутного імпульсу.

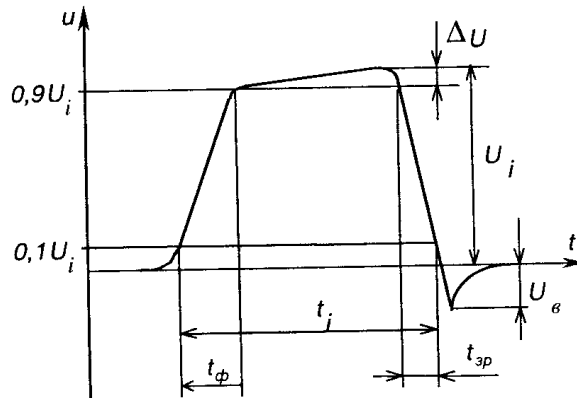

Рис. 7.3 – Параметри несиметричного імпульсу

Прямокутний імпульс має такі параметри:

U_i – амплітуда імпульсу;

ΔU – нерівномірність вершини;

t_i – тривалість імпульсу на рівні $0,1U_i$ (іноді, наприклад, для оцінки енергетичної дії імпульсу її беруть на рівні $0,5U_i$);

t_ϕ – тривалість переднього фронту;

$t_{зр}$ – тривалість заднього фронту (зрізу);

$U_в$ – амплітуда викиду.

Деякі імпульси не мають вершини (наприклад, див. рис. 7.1, д).

Пропускна спроможність імпульсного пристрою за частотою визначається спектром імпульсу, який є наслідком розкладання імпульсу у ряд Фур'є, тобто на нескінченну кількість гармонічних складових різної частоти.

Зокрема, частотні властивості імпульсного сигналу визначаються активною шириною частотного спектру F_a : беруться частоти від $f = 0$ до $f_{гp} = F_a$, що відповідає 95% енергії імпульсного сигналу.

Наприклад, активна ширина спектру:

- у прямокутного імпульсу $F_a = \frac{2}{t_i}$;

- у дзвоноподібного імпульсу $F_a = \frac{0,25}{t_i}$.

7.2. Електронні ключі та найпростіші схеми формування імпульсів

Ключ – це елемент схеми, що має два тривалих стани: увімкнений та вимкнений.

Найближчим за параметрами до ідеального ключа є електромеханічний контакт (ключ), що має нескінченний опір у розімкнутому стані і нульовий у замкнутому. У наш час в електронних пристроях в якості ключів найчастіше використовують напівпровідникові діоди, транзистори, тиристори.

Схему найпростішого ключа на електромеханічному контакті (реле) та часові діаграми його роботи зображено на рис. 7.4.

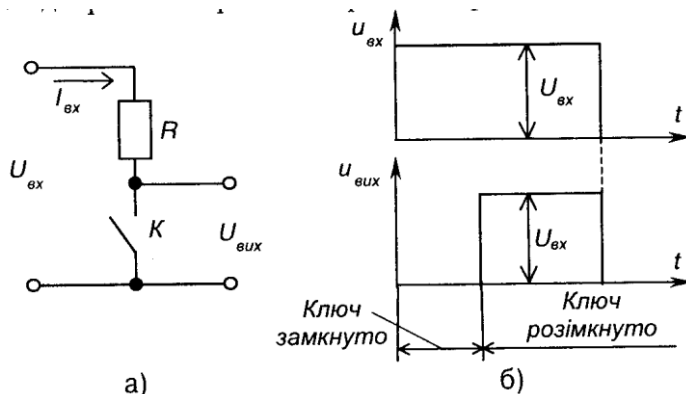

Рис. 7.4 – Ключ на електромеханічному контакті (а) і часові діаграми його роботи (б)

Схема одного з найпростіших діодних ключів та його передатна характеристика зображені на рис. 7.5 – це паралельний діодний ключ–обмежувач низу.

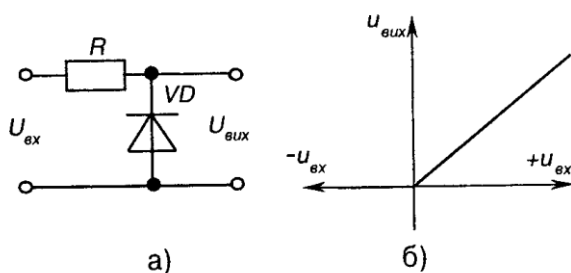

Рис. 7.5 – Діодний ключ (а) та його передатна характеристика (б)

Зрозуміло, що точність його роботи визначається параметрами реального діода (див. ВАХ) – прямим спадом напруги до $1В$ і зворотним струмом (пряма гілка ВАХ ідеального ключового елемента збігається з відрізком вісі струму $0 \div I_{np}$, а зворотна – з відрізком вісі напруг $0 \div U_{зв}$).

Для того, щоб виключити зв'язок між вхідним та вихідним колами і забезпечити підсилення, у якості ключа використовують транзистори. Схему транзисторного ключа зображено на рис. 7.6.

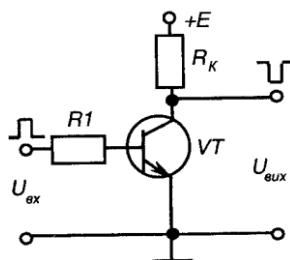

Рис. 7.6 – Транзисторний ключ

Найпростішими колами формування імпульсів (формуєчими колами) є диференціюючі та інтегруючі RC - кола.

У диференціюючого кола, схему якого зображено на рис. 7.7, а, напруга на виході пропорційна похідній за часом вхідної напруги, як це видно з наступних математичних викладів.

У інтегруючого кола, схему якого зображено на рис. 7.8, а, вихідна напруга пропорційна інтегралу за часом від вхідної.

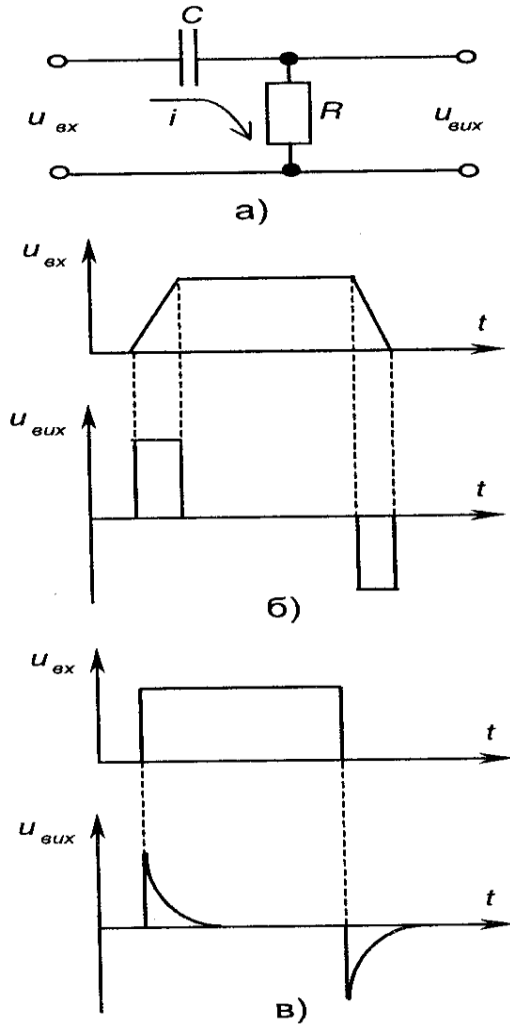

Рис. 7.7 – Диференціююче

RC - коло (а) і часові діаграми його роботи (б), (в)

Для ідеального випадку:

$$u_{vux} = K \frac{du_{ex}}{dt}, \quad (7.5)$$

тому що

$$i = C \frac{du_c}{dt}, \quad (7.6)$$

$$u_{vux} = RC \frac{du_c}{dt}, \quad (7.7)$$

$$u_c = u_{ex} - u_{vux}. \quad (7.8)$$

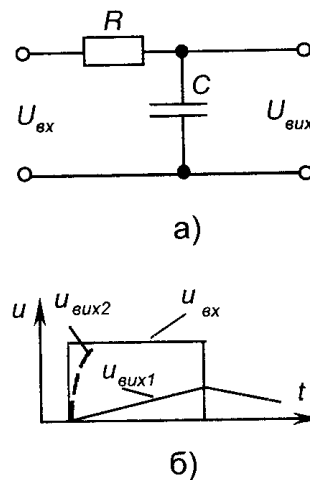

Рис. 7.8 – Інтегруюче коло для формування імпульсів

Якщо

$$u_c = u_{ex}, \quad u_{vux} = u_R \square u_{ex} \quad (7.9)$$

і забезпечуються умови виконання RC – колами операції диференціювання (а саме:

- для гармонійного сигналу це: $R \square \frac{1}{\omega C}$, де $\omega = 2\pi f$; f – частота;

- для імпульсного сигналу $RC \square t_i$, де t_i – тривалість імпульсу), матимемо:

$$u_{vux} = RC \frac{du_{ex}}{dt}, \quad (7.10)$$

де $RC = \tau$ – стала часу.

Часові діаграми роботи диференціюючого кола наведені на рис. 7.7, б (для трапецевидної форми імпульсів) і рис. 7.7, в (для прямокутного імпульсу для випадку, коли не виконується умова диференціювання).

Роботу схеми рис. 7.8 пояснюють такі математичні виклади:

$$u_{\text{вих}} = u_c = \frac{1}{C} \int_0^t i_c dt, \quad (7.11)$$

$$i_c = \frac{u_{\text{вх}} - u_c}{R}. \quad (7.12)$$

Якщо $U_c \ll U_{\text{вх}}$, отримаємо

$$i_c = \frac{u_{\text{вх}}}{R}, \quad (7.13)$$

$$U_{\text{вих}} = \frac{1}{RC} \int_0^t u_{\text{вх}} dt = \frac{1}{\tau} \int u_{\text{вх}} dt, \quad (7.14)$$

(за умови виконання інтегруючим колом операції інтегрування:

- для гармонійного сигналу $R \ll \frac{1}{\omega C}$;

- для імпульсного сигналу $RC \ll t_i$).

Часові діаграми роботи інтегруючого кола для вхідного імпульсу прямокутної форми наведені на рис. 7.8, б (під час виконання умови інтегрування – $u_{\text{вих1}}$ і під час її невиконання – $u_{\text{вих2}}$).

7.3. Мультивібратори

7.3.1. Загальні відомості

Мультивібратори (від латинського *multum* – багато; *vibro* – коливаю) – це релаксаційні автогенератори напруги прямокутної форми (релаксаційний – такий, що різко відрізняється від гармонійного – синусоїдного; автогенератор – пристрій, що генерує незатухаючі коливання без запуску ззовні і не має стійких станів).

Виконуються мультивібратори на основі електронних приладів, що мають на вольт-амперній характеристиці ділянку з негативним опором (наприклад, тунельні діоди, тиристори), а також на підсилювачах постійного струму з позитивними зворотними зв'язками (на транзисторах, ОП, цифрових і спеціальних ІМС). Електронні прилади, що використовуються в мультивібраторах працюють у ключових режимах.

Мультивібратори можуть працювати у трьох режимах: чекаю-чому, автоколивальному та режимі синхронізації.

Найчастіше вони працюють у автоколивальному режимі, коли мультивібратор має два квазістабільних (нестійких) стани рівноваги і переходить із одного стану в інший самочинно під впливом

внутрішніх перехідних процесів. У такому режимі мультивібратор використовується як генератор прямокутної напруги.

У чекаючому режимі мультивібратор має один сталий і один квазісталий стани рівноваги. Зазвичай він знаходиться у сталому стані і переходить до квазісталого під дією зовнішнього електричного сигналу. Час перебування у квазісталому стані визначається внутрішніми процесами в схемі мультивібратора. Такі мультивібратори використовуються для формування імпульсів напруги необхідної тривалості, а також для затримки імпульсів на визначений час. Мультивібратор, що працює у такому режимі, має назву одновібратора.

У режимі синхронізації використовується мультивібратор, що працює в автоколивальному режимі, але його перехід із одного стану в інший забезпечується зовнішньою синхронізуючою напругою. Для його нормальної роботи в цьому режимі необхідно, щоб частота синхронізуючого сигналу перевищувала частоту власних коливань. У результаті частота коливань мультивібратора практично не залежить від дестабілізуючих факторів, що впливають на його елементи. Використовуються такі мультивібратори для створення генераторів стабільної частоти і при керуванні складними електронними пристроями, робота яких синхронізована якоюсь зовнішньою дією (наприклад, синхронізація розгортки електронного осцилографа).

Загалом, мультивібратори повинні забезпечувати стабільність частоти і довжини імпульсів, а також необхідну (зазвичай мінімальну) тривалість їх фронтів.

7.3.2. Мультивібратор з колекторно-базовими зв'язками в автоколивальному режимі

Автоколивальний мультивібратор на транзисторах найчастіше виконують за симетричною схемою з колекторно-базовими зв'язками.

Він складається з двох однакових каскадів підсилення з СЕ. Для забезпечення позитивного зворотного зв'язку, за рахунок якого мультивібратор самозбуджується, вихідна напруга кожного з каскадів подається на вхід іншого. Схему такого мультивібратора зображено на рис. 7.9. І хоча зараз її практично не застосовують (бо використовують, в основному, мультивібратори на ІМС), вона найкраще підходить для здобуття навиків аналізу роботи імпульсних пристроїв.

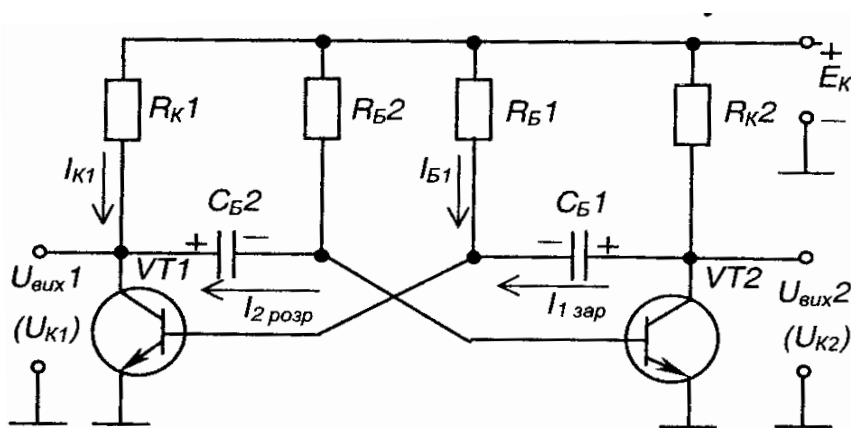

Рис. 7.9 – Мультивібратор з колекторно-базовими зв'язками

Симетрія схеми забезпечується тим, що задають: $R_{B1}=R_{B2}$, $R_{K1}=R_{K2}$ (вони призначені для забезпечення насиченого стану транзисторів), $C_{B1}=C_{B2}$ (забезпечують зв'язок між каскадами). Відповідно, параметри транзисторів повинні бути повністю ідентичні. І така ідеальна схема буде непрацездатною: обидва транзистори будуть відкриті. Неможливість реально забезпечити абсолютну симетрію і наявність позитивного зворотного зв'язку призводять до того, що після подачі напруги живлення один із транзисторів повністю відкривається, а другий – закривається.

Роботу мультивібратора ілюструють часові діаграми, наведені на рис. 7.10.

Отже, мультивібратор має два квазісталих стани:

- 1 – транзистор $VT1$ відкритий, а $VT2$ закритий;
- 2 – транзистор $VT2$ відкритий, а $VT1$ закритий.

Нехай початковий стан мультивібратора такий: $VT1$ відкритий (знаходиться у режимі насичення), а $VT2$ закритий (знаходиться у режимі відтинання). При цьому і надалі:

- 1) через $VT1$ і R_{K1} від E_K протікає колекторний струм насичення I_{K1} ;
- 2) через R_{B1} і базо-емітерний перехід $VT1$ протікає струм бази I_{B1} який утримує $VT1$ у режимі насичення (маємо схему зміщення фіксованим струмом бази);
- 3) конденсатор C_{B1} заряджається струмом $I_{зар}$ від E_K через R_{K2} і базо-емітерний перехід $VT1$;
- 4) конденсатор C_{B2} заряджений із вказаною на схемі полярністю до напруги, рівної E_K (у попередньому такті роботи схеми), і через $VT1$ (замкнений ключ) підімкнений до нульової точки, за рахунок чого через нього протікає струм $I_{розр}$ від E_K через R_{B2} ; цей струм намагається перезарядити C_{B2} від напруги $-E_K$ до напруги $+E_K$, при цьому негативна напруга з C_{B2} подається на базу $VT2$ відносно його емітера і утримує транзистор у закритому стані (розімкнений ключ);

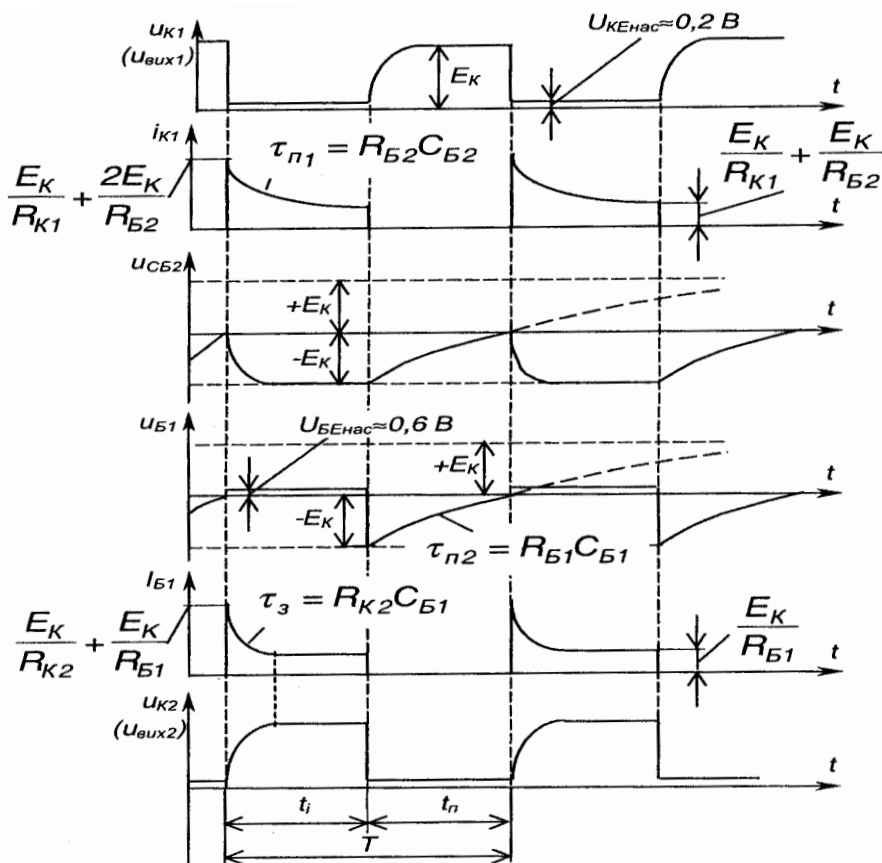

Рис. 7.10 – Часові діаграми роботи мультивібратора з колекторно-базовими зв'язками.

5) процес перезаряду конденсатора C_B , триває доти, доки напруга на ньому не перетне нульового рівня і не стане вищою за порогову напругу базо-емітерного переходу транзистора $VT2$ $U_{BE\text{ нас}} \approx 0,6\text{В}$, після чого пройде базовий струм $VT2$ і він почне відкриватися;

6) через $VT2$, що перейшов у активний режим, конденсатор C_{B1} обкладкою «+» підмикається до нульової точки, і негативна напруга з C_{B2} подається на базу $VT1$ відносно його емітера, закриваючи транзистор;

7) як тільки $VT1$ починає закриватися, збільшується позитивна напруга на його колекторі і починає заряджатися C_{B2} від E_K через R_{K1} і базо-емітерний перехід $VT2$, за рахунок чого останній відкривається ще більше – діє позитивний зворотний зв'язок: розвивається лавиноподібний регенеративний процес, після закінчення якого $VT1$ повністю закривається, а $VT2$ відкривається і мультівібратор переходить до свого другого квазісталого стану.

Далі процеси у схемі протікають аналогічно, тільки тепер заряджається C_{B2} , а перезаряджається C_{B1} .

Таким чином, пристрій фактично працює за рахунок автоматичної комутації конденсаторів ключами-транзисторами.

Умовами працездатності мультівібратора є:

$$\begin{aligned} R_{K2}C_{B1} < R_{B2}C_{B2}; & \quad R_{K1}C_{B2} < R_{B1}C_{B1}; \\ R_{K1}\beta_1 \geq R_{B1}; & \quad R_{K2}\beta_2 \geq R_{B2}. \end{aligned} \quad (7.15)$$

Тривалість імпульсів, що знімаються з колекторів транзисторів $VT1$ або $VT2$, становить відповідно

$$t_1 \approx 0,7R_{B1}C_{B1}; \quad t_2 \approx 0,7R_{B2}C_{B2}. \quad (7.16)$$

Період надходження імпульсів: $T = t_1 + t_2$.

Для симетричної схеми:

$$T \approx 1,4RC, \quad (7.17)$$

де $R = R_{B1} = R_{B2}$; $C = C_{B1} = C_{B2}$.

Співвідношення величин t_1 і t_2 (шпаруватість) можна змінювати, порушуючи симетрію схеми: наприклад, збільшуючи величину R_{B1} і пропорційно зменшуючи величину R_{B2} . При цьому тривалість періоду залишається незмінною. Якщо змінювати величину тільки одного з резисторів або конденсаторів, то за постійної тривалості імпульсу (або паузи) будуть змінюватись період і шпаруватість.

Недоліком розглянутої схеми є значно спотворений передній фронт генерованих імпульсів (він являє собою експоненту). Це відбувається через те, що вихідним сигналом пристрою є напруга, що знімається з транзисторного ключа і під'єданого паралельно до нього конденсатора – фактично це є напруга на конденсаторі, що заряджається. Скоротити тривалість фронтів (час заряду конденсаторів) можна, наприклад, зменшивши величину колекторних резисторів R_{K1} і R_{K2} . Але це призведе до значних енергетичних втрат: через транзистори у режимі насичення буде протікати великий струм.

Оскільки причиною спотворення є процес заряду конденсаторів, то забезпечити якість генерованих імпульсів можна, відключаючи колектори транзисторів від кіл заряду конденсаторів. Для цього в схему мультівібратора необхідно ввести допоміжні ключі – наприклад, діоди $VD1$ і $VD2$, як це показано на рис. 7.11.

Для створення кіл заряду конденсаторів тут введено резистори R_1 і R_2 . У результаті, діодні ключі відтинають кола заряду від колекторів на час заряду. Тому такий мультивібратор називають мультивібратором з відтинаючими діодами.

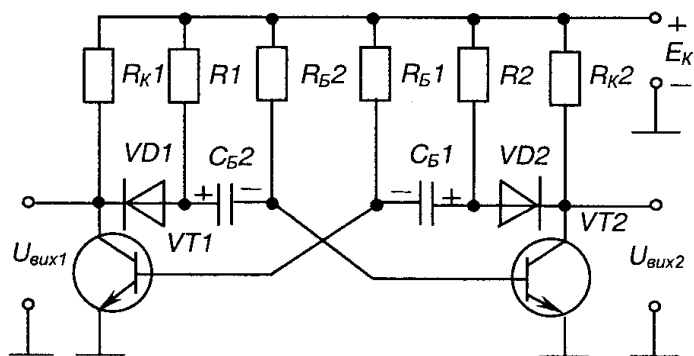

Рис. 7.11 – Мультивібратор з відтинаючими діодами

Перезаряджати конденсаторам діодні ключі не заважають. Тепер довжина фронтів імпульсів майже однакова і визначається частотними властивостями транзисторів і діодів, а також паразитними ємностями схеми.

7.3.3. Мультивібратор на ОП

Схему мультивібратора на ОП наведено на рис. 7.12, а, часові діаграми роботи – на рис. 7.13. Автоколивальний режим (збудження генератора) забезпечується позитивним зворотним зв'язком, що охоплює ОП з виходу на неінвертуючий вхід дільником R_1 , R_2 . Часові характеристики вихідного сигналу визначаються інтегруючим RC – колом, увімкненим у коло негативного зворотного зв'язку: з виходу ОП на його інвертуючий вхід.

ОП тут фактично працює як компаратор, порівнюючи величини напруг, що подаються на його інвертуючий та неінвертуючий входи.

Величина напруги на неінвертуючому вході є частиною вихідної напруги ОП. Для абсолютних величин це:

$$|U_0| = \frac{|U_{вих}| R_2}{R_1 + R_2} \quad (7.18)$$

Тому маємо два пороги спрацьовування U_0^+ і U_0^- . При цьому, якщо напруга на інвертуючому вході буде змінюватися від найбільш можливої негативної $U_{вих}^-$ до найбільш позитивної $U_{вих}^+$ спрацьовування відбудеться за її значення U_0^+ , а якщо вона почне змінюватись у зворотному напрямку – при U_0^- . Такий пристрій (з гістерезисом за входним сигналом) називають тригером Шмітта.

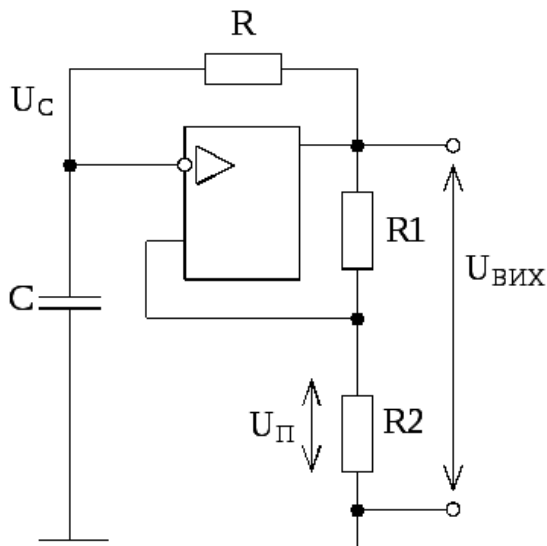

Рис. 7.12 – Мультивібратор на ОП

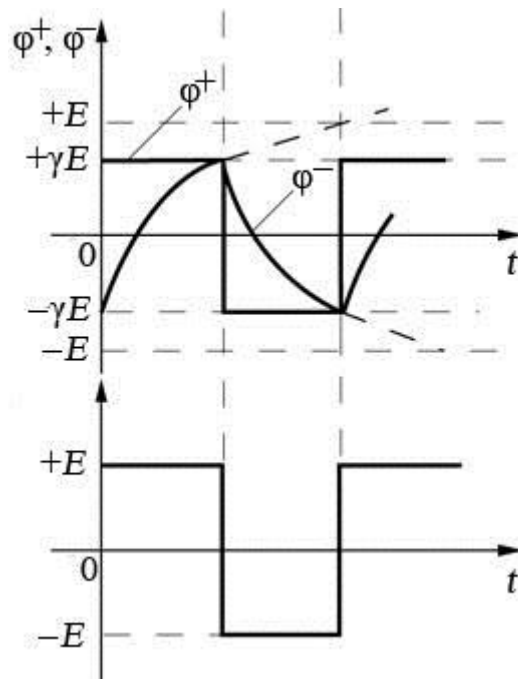

Рис. 7.13 – Часові діаграми роботи мультивібратора на ОП

Таким чином, при роботі мультивібратора порівнюються фіксована величина напруги, що знімається з діляника, зі змінною напругою на конденсаторі, який намагається зарядитися до вихідної напруги ОП $U_{вих}$. Як тільки величини напруг зрівнюються, $U_{вих}$ змінює знак, а відповідно, і U_0 також, а конденсатор починає заряджатися до нового значення $U_{вих}$ і так далі. На виході ОП формується прямокутна напруга типу «меандр» – коли тривалості її негативного t_i^- і позитивного t_i^+ значень однакові. Період генерованих імпульсів становить:

$$T = 2RC \ln\left(1 + 2\frac{R_2}{R_1}\right). \quad (7.19)$$

Змінити співвідношення t_i^- і t_i^+ можна, якщо замість резистора R ввести два паралельних кола, що складаються з двох різних за опорамі резисторів R' і R'' і послідовно ввімкнених з ними діодів $VD1$ і $VD2$, які підключені зустрічно, як це показано на рис. 7.12, б.

7.3.4. Одновібратор з колекторно-базовими зв'язками (чекаючий мультивібратор)

Одновібратор (чекаючий мультивібратор), схему якого зображено на рис. 7.14, являє собою двокаскадний підсилювач із позитивним зворотним зв'язком, виконаний на транзисторах $VT1$ та $VT2$, увімкнених за схемою з СЕ.

Позитивний зворотний зв'язок забезпечується подачею колекторної напруги першого транзистора через конденсатор C_{B2} на базу другого транзистора та колекторної напруги другого транзистора через резистор R_{B1} та пришвидчуючий конденсатор C_{B1} – на базу першого.

Джерело негативного зміщення $E_{зм}$ призначене для надійного утримання транзистора $VT1$ закритим, коли схема знаходиться у сталому стані.

VD, C, R є елементами кола запуску, яке призначено для переводу пристрою у квазістабільний стан під дією зовнішнього сигналу і забезпечує формування на виході одиночного прямокутного імпульсу напруги.

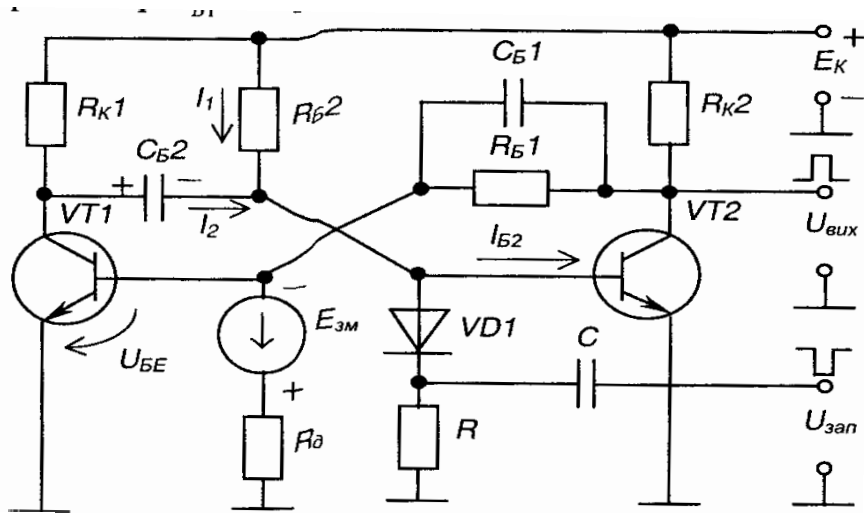

Рис. 7.14 – Одновібратор (чекаючий мультивібратор)

За відсутності сигналу запуску $U_{зап}$ схема знаходиться у сталому стані рівноваги $VT1$ закритий напругою E_{3m} , а $VT2$ знаходиться у режимі насичення під дією струму I_{B2} . При цьому конденсатор C_{B2} заряджений до напруги з полярністю вказаною на рис. 7.14, а струм I_{B2} становить:

$$I_{B2} = I_1 + I_2.$$

Оскільки у сталому стані $I_2 = 0$, то $I_{B2} = I_1 = E_K / R_{B2}$.

Щоб транзистор $VT2$ знаходився у режимі насичення, необхідно виконати умову $I_{B2} \geq I_{BH2}$ (струму насичення). Тоді

$$I_{BH2} = \frac{I_{KH2}}{\beta_2} = \frac{E_K}{R_{K2}\beta_2}, \quad (7.20)$$

$$\frac{E_{K1}}{R_{B2}} \geq \frac{E_K}{R_{K2}\beta_2}, \quad \text{або} \quad R_{B2} \leq \beta_2 R_{K2}. \quad (7.21)$$

Роботу одновібратора ілюструють часові діаграми, зображені на рис. 7.15.

Подача на базу транзистора $VT2$ короткого запусконого імпульсу негативної полярності через коло $C - R - VD1$ перекидає одновібратор: $VT2$ закривається і його колекторна напруга через прискорюючий конденсатор C_{B1} подається на базу $VT1$, викликаючи насичення останнього. При цьому конденсатор C_{B2} через відкритий транзистор $VT1$ підключається у заперному напрямку до бази транзистора $VT2$. Тобто, завдяки позитивному зворотному зв'язку, після закінчення запусконого імпульсу транзистор $VT2$ залишається закритим, а $VT1$ - відкритим.

При цьому конденсатор C_{B2} починає перезаряджатися по колу $+E_K - R_{B2} - C - VT1 -$ нульова точка схеми ($-E_K$), намагаючись досягти протилежної полярності. Але, коли напруга на ньому досягне нуля, заперна напруга на базі $VT2$ зникає і схема повертається до початкового стану: $VT1$ - закритий, $VT2$ - відкритий.

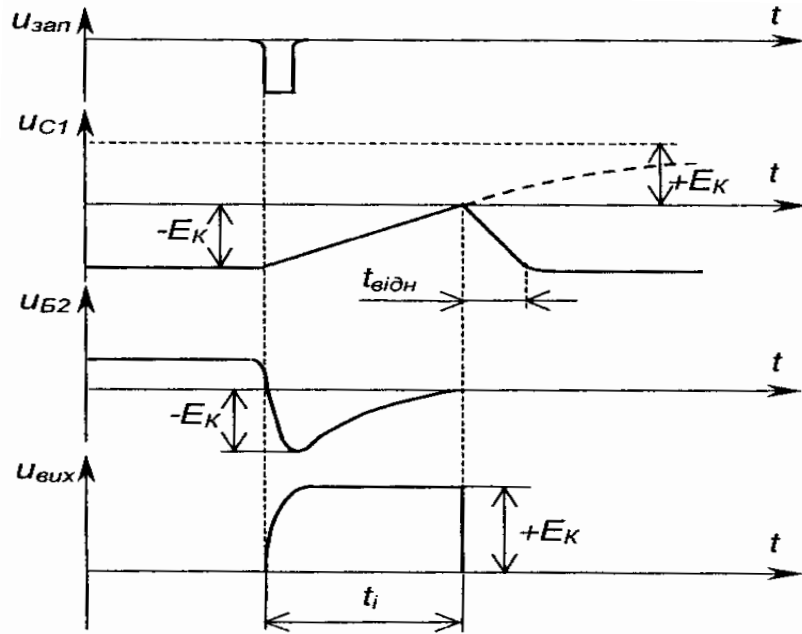

Рис. 7.15 – Часові діаграми роботи одно вібратора

Час перебування одновібратора у стані квазісталої рівноваги визначається часом розряду конденсатора C_{B2} від напруги, що дорівнює E_K до 0, при цьому на виході схеми формується прямокутний імпульс напруги тривалістю $t_i = 0,7R_{B2}C_{B2}$.

Час відновлення, із закінченням якого на схему знову можна подавати запускаючий імпульс, становить $t_{відн} \approx 3R_{K1}C_{B2}$.

Коло $R_{B2}C_{B2}$ має назву часозадаючого.

Стала часу заряду конденсатора C_{B2} становить $R_{K1}C_{B2}$.

7.3.5. Одновібратор на ОП

Одновібратор на ОП можна отримати з мультивібратора (див. рис. 7.12), якщо зашунтувати конденсатор діодом, як це показано на рис. 7.16, а. Це виключає можливість заряду конденсатора до напруги U_0 і забезпечує один стійкий стан пристрою, як показано на часових діаграмах, наведених на рис. 7.16, б. У вихідному стані конденсатор C_1 розряджений, на виході маємо напругу $U_{вих}^-$, струм протікає через діод $VD1$ і резистор R . Щоб перевести пристрій у квазісталий стан, необхідно в точку a подати імпульс напруги позитивної полярності більший за U_0^+ . Тоді на виході будемо мати напругу $U_{вих}^+$ і конденсатор C_1 , почне заряджатися через резистор R : на виході формується імпульс позитивної полярності. Коли напруга на конденсаторі досягне значення U_0^+ отримаємо на виході $U_{вих}^-$ – закінчиться формування імпульсу, конденсатор C_1 розрядиться і пристрій буде готовий до повторного запуску. Якщо тривалість запускаючого імпульсу більша за тривалість генерованого, то запускаючий подають через диференціююче коло R_3C_2 і діод $VD2$ (інакше на виході отримаємо імпульс з тривалістю запускаючого).

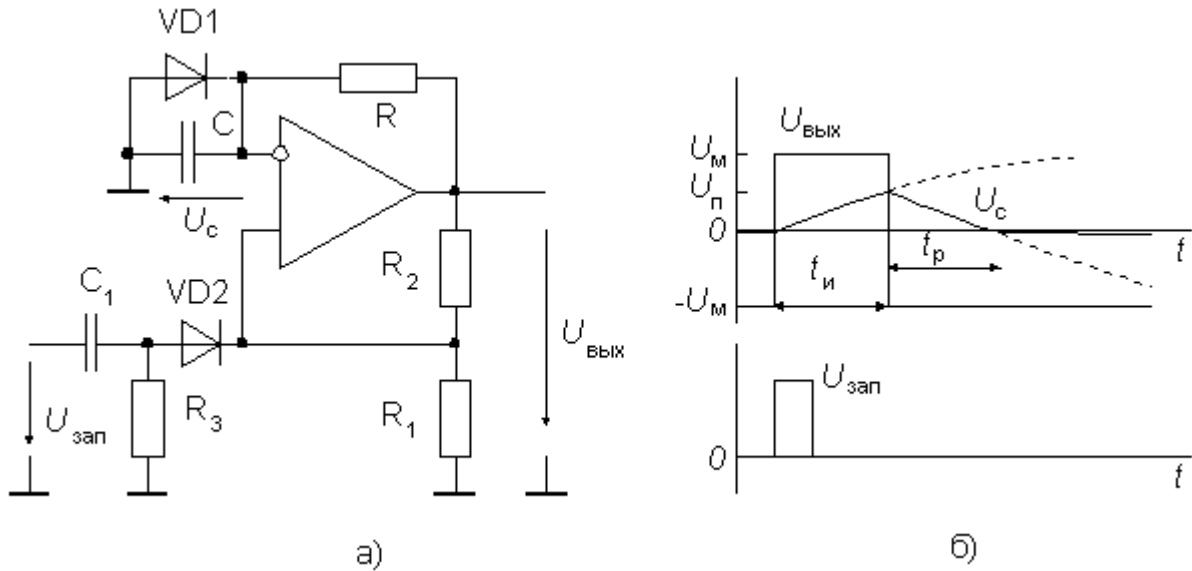

Рис. 7.16 – Одновібратор на ОП а), часові діаграми роботи одновібратора на ОП б).

Тривалість генерованого імпульсу становитиме:

$$t_i = RC_1 \ln \left(1 + \frac{R_2}{R_1} \right). \quad (7.22)$$

7.4. Блокінг-генератори

Блокінг-генератор (однотактний) – це, як правило, однокаскадний підсилювач із трансформаторним позитивним зворотним зв'язком, який призначений для генерування потужних прямокутних імпульсів з дуже великою щільністю (від одиниць до десятків тисяч) і тривалістю від часток мікросекунди до часток мілісекунди.

Використання трансформатора дозволяє вводити допоміжні вихідні обмотки і отримати напругу вихідного імпульсу, що значно перевищує напругу живлення схеми.

Блокінг-генератор, як і мультивібратор, може працювати в автоколивальному режимі, чекаючому режимі та режимі синхронізації.

Схема блокінг-генератора, що працює в автоколивальному режимі побудована на транзисторі з СЕ, зображена на рис. 7.17.

У коло колектора транзистора увімкнена обмотка w_1 імпульсного трансформатора TV , а в базове коло – обмотка w_2 , що реалізує у підсилювачі зворотний зв'язок. Для забезпечення позитивного зворотного зв'язку, обмотки вмикаються зустрічно. У базове коло транзистора ввімкнено також часозадаюче RC -коло, що визначає частоту генерованих імпульсів.

Умови виникнення автоколивального режиму:

$$\varphi_k + \varphi_n = 2\pi n; \quad n = 0; 1; 2; 3; \dots; kn_1 \geq 1, \quad (7.23)$$

де φ_k – фазовий зсув, що вноситься підсилювачем на транзисторі VT ;

φ_n – фазовий зсув, що вноситься трансформатором;

k – коефіцієнт підсилення транзистора;

$n_1 = w_1/w_2$ – коефіцієнт трансформації трансформатора.

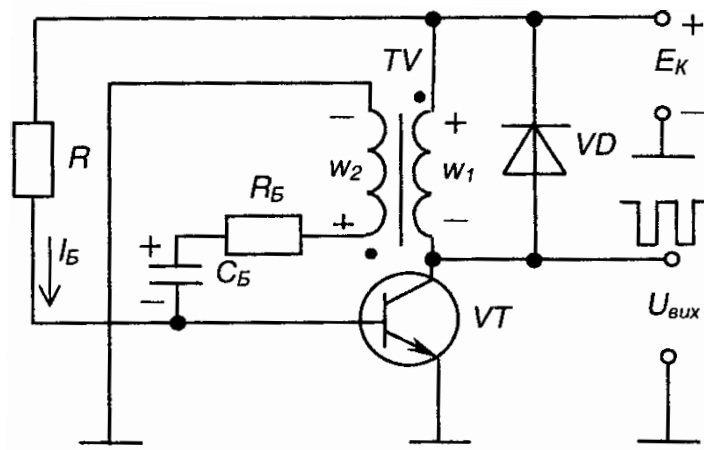

Рис. 7.17 – Блокінг-генератор

Розглянемо роботу блокінг-генератора від моменту перезаряду конденсатора C_B , що у попередньому циклі роботи був заряджений до напруги $U_C = U_{C \max}$ (транзистор закритий), з полярністю, вказаною на рис. 7.17. Часові діаграми роботи пристрою наведено на рис. 7.18.

Коло розряду конденсатора C_B : $+E_K - R - C - R_B - w_2$ – нульова точка схеми. У процесі розряду напруга на ньому буде змінюватися за експоненціальним законом. Коли U_C досягне нульового рівня, транзистор відкриється, з'явиться його колекторний струм, що призведе до зниження напруги на колекторі та підвищення до E_K напруги на обмотці w_1 .

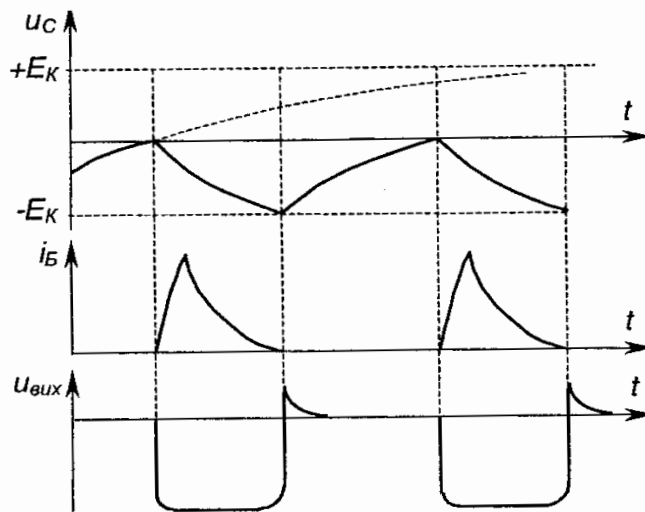

Рис. 7.18 – Часові діаграми роботи блокінг-генератора

В осерді трансформатора починає змінюватися магнітний потік і в обмотці w_2 за законом електромагнітної індукції наводиться електрорушійна сила з полярністю, вказаною на рис. 7.17. Поява напруги на w_2 призводить до подальшого відкривання транзистора – зростають струми бази і колектора. Це і є прямий лавиноподібний блокінг-процес, що триває частки мікросекунди. Наступний етап – формування вершини імпульсу. Струм бази транзистора, що є струмом RC -кола, змінюється експоненціально: знижується від максимального значення до нуля.

Через деякий час, що приблизно дорівнює $3\div 4$ сталим часу $R_B C_B$ струм бази досягне нуля, а напруга на конденсаторі максимуму (полярність вказана на рис. 7.17), і транзистор почне регенеративно закриватись: виникає зворотний блокінг-процес.

Тривалість вихідного імпульсу визначається сталою часу $R_B C_B$, тривалість паузи – сталою часу перезаряду конденсатора $\tau_{пер} \approx (R + R_B) \cdot C_B$, оскільки $R \gg R_B$, то щільність буде значно більша за одиницю.

Коли транзистор закривається, набута індуктивністю колекторної обмотки w_1 енергія викликає на колекторі транзистора появу негатиного викиду напруги, що може призвести до пробоя транзистора. Щоб запобігти цьому, паралельно колекторній обмотці вмикають діод VD , який забезпечує протікання струму в обмотці після закривання транзистора.

Схему чекаючого блокінг-генератора зображено на рис. 7.19.

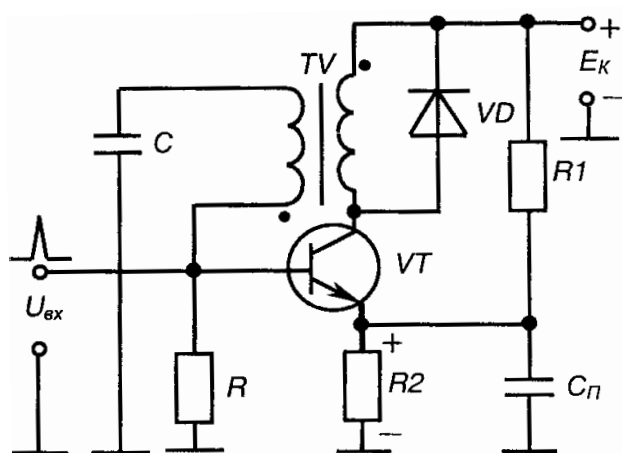

Рис. 7.19 – Чекаючий блокінг-генератор

Перехід блокінг-генератора із автоколивального режиму до чекаючого забезпечується напругою, що знімається з резистора R_2 , який увімкнено до емітерного кола транзистора (ділник $R_1 \div R_2$). Запуск блокінг-генератора здійснюється зовнішнім імпульсом U_{ex} .

Розглянуті блокінг-генератори широко застосовувались, наприклад, у схемах керування тиристорами, де вони забезпечували генерування коротких імпульсів необхідної потужності й електричне розділення кіл керування та силового за рахунок трансформатора.

Двотактний блокінг-генератор (генератор Роєра), схему якого зображено на рис. 7.21, генерує прямокутні імпульси фіксованої частоти із щільністю $Q = 2$ ($t_i = t_n$).

Виведення транзистора із режиму насичення тут здійснюється різким підвищенням струму колектора у момент насичення осердя трансформатора, що виконується із матеріалу, який має прямокутну петлю гістерезису (холоднокатана сталь, ферити). Часові діаграми роботи блокінг-генератора зображено на рис. 7.22.

Нехай

$$\begin{aligned} w_K &= w_{K1} = w_{K2}; \\ w_B &= w_{B1} = w_{B2}; \\ R_B &= R_{B1} = R_{B2} \end{aligned} \quad (7.24)$$

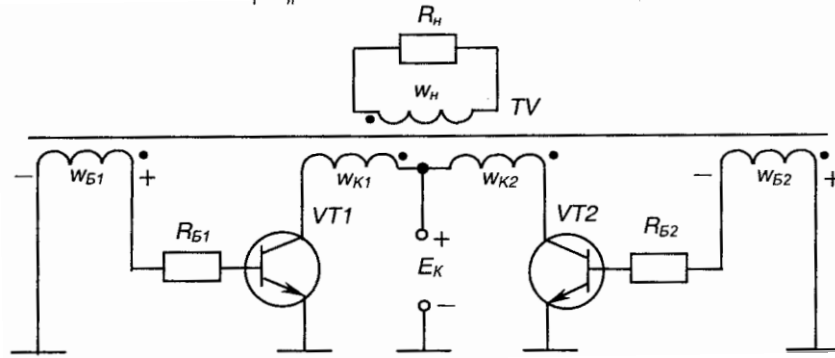

Рис. 7.20 – Двотактний блокінг-генератор

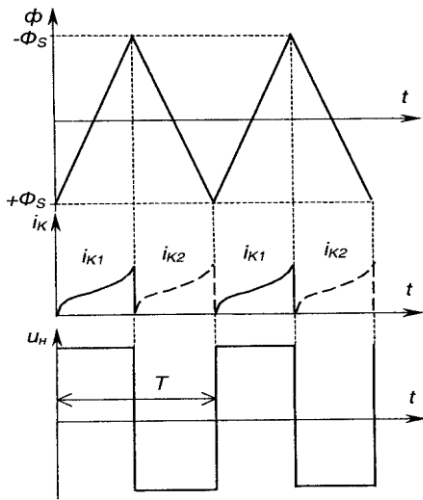

Рис. 7.21 - Часові діаграми роботи двотактного блокінг-генератора

Припустимо, що транзистор $VT1$ має більший коефіцієнт підсилення за струмом, ніж $VT2$. При вмиканні джерела живлення $I_{KVT1} > I_{KVT2}$; а $U_{KVT1} < U_{KVT2}$.

Тому на обмотку w_{K1} у колекторному колі $VT1$ подається більша напруга, ніж на w_{K1} а отже, $U_{wB1} > U_{wB2}$ і мають полярності, які вказані на рис. 7.20. Це призводить до того, що виникає намагнічуюча сила обмотки w_{K2} і осердя трансформатора починає перемагнічуватися, наприклад, у бік підвищення індукції B . При цьому на базових обмотках виникає напруга, що прагне відкрити $VT1$ і закрити $VT2$: у процесі регенерації $VT2$ повністю закривається, а $VT1$ відкривається. Осердя трансформатора перемагнічується під дією E_K , що подається на w_{K1} , при цьому магнітний потік в осерді змінюється за лінійним законом.

Після насичення осердя (коли індукція стане рівною індукції насичення матеріалу осердя $+B_S$) різко зростає намагнічуюча сила та колекторний струм I_{K1} першого транзистора $VT1$, а I_{B1} має величину, меншу за граничний струм. Транзистор $VT1$ входить у активний режим, напруга на обмотках зменшується і змінює свій знак. У процесі регенерації, коли формуються фронти імпульсу, $VT1$ закривається, $VT2$ відкривається, осердя перемагнічується від $+B_S$ до $-B_S$. Магнітний потік змінюється за лінійним законом від $+\Phi_S$ до $-\Phi_S$ завдяки напрузі E_K , що подається на w_{K2} . Напруга на виході має прямокутну форму та частоту, пропорційну E_K .

Такий блокінг-генератор, зазвичай, не використовують як генератор прямокутних імпульсів. Його застосовують для перетворення постійної напруги у змінну з частотою від декількох десятків герц до десятків кілогерц. Потужність навантаження може сягати від десятків міліват (наприклад, у лампі-спалаху фотоапарату) до декількох сот ват. Розрахувати частоту імпульсів блокінг-генератора f можна за формулою:

$$f = \frac{1}{T} = \frac{E_K}{4w_K B_S S}, \quad (7.25)$$

де S – переріз осердя трансформатора.